

**STICHTING
NEDERLANDSE
DIALECTEN**

Secretariaat:
Generaal Gavinstraat 344
6562 MR Groesbeek
Tel.: 024-3611376
Fax: 024-3611972
E-mail: snd@mail.be
Internet: <http://www.kun.nl/dialect/>
Postbank: 7538049
K.v.K.: 41057856

Betreft:

Provinciale Staten van de
Provincie Overijssel
Postbus 10078

8000 CB Zwolle PROVINCIE OVERIJSEL				
Reg.nr. PS/2003/231				
Dat. Ontv.: 28 APR 2003				a.d.
Routing				Bijl.:

Datum: 21 april 2003

Geachte mevrouw / mijnheer,

De dialecten in Nederland zijn voorwerp van tegenspraak, om een oudcitaat van een van de oudste nog levende dialectologen aan te halen. Enerzijds is er veel belangstelling voor, aan de andere kant zijn er onmiskenbare tekenen die wijzen op teruggang in het gebruik. De waardering van de streektaal is relatief wisselend en hangt samen met de leeftijd en het carrièreperspectief: mensen die nog sterk gericht zijn op de toekomst staan er neutraler tegenover of zelfs negatief, de positiefste houding wordt aangetroffen bij iets ouderen.

Dit zijn vaak gehoorde oordelen die in regelrecht verband staan met het bekende Handvest van de Raad van Europa dat over regionale talen en talen van minderheden handelt. Het Handvest constateert een teruggang in de talige diversiteit en probeert dat proces te keren op een meer globale hetzij op een uitgesprokener wijze. Van het laatste is het Fries in Friesland het voorbeeld, van het eerste de verzameling Nedersaksische dialecten, het Limburgs en straks wellicht ook het Zeeuws.

De Stichting Nederlandse Dialecten maakt zich grote zorgen over minstens één ontwikkeling die zich in stilte voltrekt: de kaalslag op het terrein van de Nederlandse dialectologie. Het optische beeld lijkt gunstiger dan het feitelijke, aangezien allerlei provincies onderzoek financieren, zij het veelal tijdelijk. Wij bezien deze groeiende aandacht van deze zijde niet alleen met vreugde maar ook met een zeker wantrouwen, onder andere op grond van het tijdelijke karakter.

Om uiting te geven aan onze zorg, hebben wij een tekst geschreven die we voorzien hebben van het woord Manifest. Deze is bijgesloten. Veel linguïsten en honderden anderen hebben adhesie betuigd aan de motie die aan het manifest ten grondslag ligt.

Wij zenden aan de meeste Nederlandse provinciebesturen (dual, dus zowel aan de colleges van Gedeputeerde Staten als aan de respectievelijke Provinciale Staten) een afschrift van deze tekst, maar daarnaast aan de fracties van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen.

De Provinciebesturen vragen wij om zo enigszins mogelijk door te gaan met het stimuleren van de provinciale dialecten inclusief het doen van onderzoek, het maken van woordenboeken e.d. Tegelijkertijd vragen wij of er ook van die zijde mee voor gewaakt kan worden dat de onderzoeksinstellingen, in de eerste plaats de universiteiten, de dialectologie structureel een reële plaats geven.

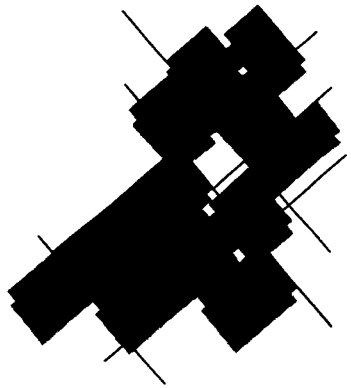
Dat laatste vragen wij evenzeer aan de Tweede Kamer: houdt u waar mogelijk mede attentie voor dit stukje onderzoek aan de landelijke instellingen die daarvoor in aanmerking komen.

Het is voor de hand liggend om te verwijzen naar het jongste KNAW-advies "Nederlands, tenzij..." De parallelle van de positie van de dialecten ten opzichte van het Nederlands en de positie van het Nederlands ten opzichte van het Engels is opvallend, met dien verstande dat de ontwikkeling met betrekking tot de dialecten die van de standaardtaal is voorgegaan.

De Stichting Nederlandse Dialecten zou het uitermate verheugen wanneer het Manifest zou bijdragen tot een discussie omtrent de redelijke verhouding tussen talen, of ze nu minder, meer of veel aanzien hebben.

Wij zouden het zeer op prijs stellen wanneer wij van u uw standpunt hieromtrent zouden mogen vernemen. Wilt meer informatie over dit Manifest, dan kunt u in Nederland contact opnemen met prof.dr. Siemon Reker, Bureau Groninger Taal en Cultuur, tel. 050-3635943. Voor Vlaanderen, prof.dr. Johan Taeldeman, Universiteit van Gent, tel. 09-2644079, of dr. Reinhild Vandekerckhove, Katholieke Universiteit Leuven, tel. 056-246150.

Het bestuur van de Stichting Nederlandse Dialecten

STICHTING
NEDERLANDSE DIALECTEN

MANIFEST

MANIFEST

Het Nederlandse taalgebied vertoont een enorme variatie. Taalgebruikers worden er dagelijks mee geconfronteerd: ze stellen vast dat het dialect van het aangrenzende dorp in een aantal opzichten afwijkt van hun eigen dialect. Collega's of vrienden uit een andere provincie houden er bovendien een totaal ander dialect op na. Niet alleen dialectwetenschappers raken daardoor gefascineerd; dialectverschillen worden door de meeste sprekers als intrigerend ervaren. Onze dialecten vormen een ontzettend rijk cultureel erfgoed, dat meer dan ooit tevoren aandacht verdient.

Eeuwenlang was voor bijna iedereen het lokale dialect de dagelijkse omgangstaal, maar in de laatste decennia is daar in een snel tempo verandering in gekomen. Dialectologen spreken van 'dialectverlies'. Dit proces van dialectverlies voltrekt zich op twee niveaus: in steeds meer situaties wordt het dialect ingeruild voor de standaardtaal, waardoor het in toenemende mate aan functieverlies lijdt. Bovendien dringen elementen uit de standaardtaal binnen in de dialecten. Vooral dialectkenmerken met een beperkte geografische verspreiding verdwijnen daarvoor razendsnel. We spreken in dit geval van structuurverlies.

Dat ingrijpende proces van dialectverlies, het gebrek aan aandacht voor deze problematiek van overheidswege en de vaststelling dat rond dialecten en dialectgebruik vele hardnekkige vooroordelen leven, vormen de achtergrond voor de *Motie van Tolerantie en Attentie* die op 12 juni 2001 tijdens het symposium Taal of Tongval in Amsterdam door Siemon Reker werd ingediend. Onderwerp van het symposium waren het Handvest van de Raad van Europa met betrekking tot regionale talen en talen van minderheden en de rol die taalwetenschappers daarin al dan niet moeten spelen. In oktober 2001 werd de motie op ruimere schaal verspreid door de Stichting Nederlandse Dialecten.

Op de volgende bladzijde geven we de motie weer. Ze wordt vervolgens toegelicht in een commentaarstuk over de achtergrond van de problematiek en de doelstellingen die de Stichting Nederlandse Dialecten en de adhesiebetuigers voor ogen hebben.

MOTIE VAN TOLERANTIE EN ATTENTIE

Uitgaande van de fundamentele gelijkwaardigheid van talen en dialecten; in aansluiting aan het Multiculturele Manifest 2000¹; onverminderd de werking van het Handvest voor regionale talen of talen van minderheden² en met een expliciete erkenning van de rol van het Standaard-nederlands (en in Fryslân van het Fries), roepen deelnemers aan het symposium Taal of Tongval (Amsterdam d.d. 12 juni 2001) en andere ondertekenaars alle overheden (zowel de landelijke, provinciale als gemeentelijke), alle betrokken instellingen en alle sprekers in het Nederlandse taalgebied op tot volledige maatschappelijke acceptatie van en uitdrukkelijker steun aan de van oudsher in dat gebied gesproken variëteiten dan thans het geval is.

Die steun betreft zowel de algemeen-maatschappelijke, onderwijs-kundige en culturele facetten van de problematiek als het wetenschappelijke onderzoek terzake.

Deze oproep richt zich in de eerste plaats tot de centrale overheden van Nederland en België en heeft betrekking op alle autochtone taalvariëteiten in het Nederlandse taalgebied, ongeacht de status zij tot dusver wettelijk bezitten.

¹ Neder-L art. 0006.02

² De integrale tekst van het Handvest nr. 148 en het van het bijhorende Explanatory Report is (in html en Word) aflaadbaar op de volgende website van de Raad van Europa : <http://conventions.coe.int/>

Taalvariatie is taalrijkdom

Meertaligheid is een natuurlijk, en voor vele samenlevingen, een evident gegeven. Mensen beschikken over het vermogen om meerdere taalvariëteiten tegelijkertijd te beheersen. Ze maken op een heel functionele en zelfs virtuoze wijze gebruik van de taalvariëteiten die tot hun persoonlijk talig repertoire behoren. Dat vermogen wordt vaak onderbenut. Het bestaan van homogene taalgemeenschappen is eigenlijk een mythe. Ook in eentalige samenlevingen is taalvariatie niet alleen gewoon, het ontbreken ervan zou disfunctioneel zijn. Mensen maken op een subtiele manier gebruik van taalvariatie om zich aan te passen aan verschillende situaties, om zichzelf te identificeren en te profileren, om hun relaties tot anderen vorm te geven. Taalvariatie is betekenisvol voor taalgebruikers. Meertaligheid is geen handicap, taalvariatie is niet hinderlijk. Het zijn vormen van taalrijkdom.

Dialecten zijn volwaardige taalsystemen met een bijzondere cultuurhistorische waarde

Tot de hardnekkige vooroordelen over dialecten behoort de idee dat ze intrinsiek minderwaardige taalsystemen zouden zijn. Niets is minder waar: de bouwstenen van onze dialecten zijn in essentie niet verschillend van die van andere talen of taalvariëteiten. Elk dialect beschikt over een volwaardige grammatica en een volwaardig lexicon. Dialecten zijn dus volwaardige taalsystemen, met een eigen klankvoorraad, een eigen woordenschat en eigen regels voor de combinatie ervan in woorden en zinnen.

De enorme dialectvariatie in het Nederlandse taalgebied vormt een afspiegeling van de taalgeschiedenis. Wat in het Nederlandse taalgebied geografisch naast elkaar te vinden is, zijn in vele gevallen de sporen van wat zich historisch na elkaar heeft afgespeeld. Het bestuderen van die taalvariatie laat ons toe een stuk taalgeschiedenis te reconstrueren. Het biedt inzichten

in de dynamiek van talen in het heden en in het verleden, in de effecten van taalcontact en het aanpassingsvermogen van de taalgebruiker.

Dialectverlies: oorzaak en gevolg

Voor de achteruitgang van het dialect zijn vele oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats zijn dat objectieve factoren die verband houden met bepaalde maatschappelijke evoluties. We leven niet langer in besloten gemeenschappen. De verhoogde mobiliteit bracht de dialectspreker in toenemende mate in contact met mensen met een andere dialectachtergrond. De 20^e eeuw was bovendien de eeuw van de nieuwe communicatiemiddelen: naast telefoon, radio en tv brachten ook de computer en het internet de wereld binnen handbereik. Communiceren gebeurt op steeds grotere schaal. Voor dergelijke vormen van supraregionale communicatie volstaat het lokale dialect niet langer. Daarom verruilt de dialectspreker in toenemende mate zijn nabije omgevingstaal voor Algemeen Nederlands. Het toegenomen opleidingsniveau van de gemiddelde Vlaming en Nederlander heeft de omschakeling naar Algemeen Nederlands bovendien mogelijk gemaakt en versneld.

In samenhang met deze objectieve factoren staan een aantal subjectieve factoren die het proces van dialectverlies versterkt hebben. Die factoren hebben met de perceptie en appreciatie van dialecten te maken, niet met de intrinsieke kenmerken ervan. Voor dialecten zou geen plaats meer zijn in onze multimediale mobiele samenleving, dialectgebruik zou plat en ongepast zijn, symptomatisch voor een gebrek aan opleiding en vooral: een dialect-opvoeding zou een fataal beletsel zijn voor een goede beheersing van de standaardtaal. Dat soort vooroordelen willen we ontkrachten: het gebruik van dialect én standaardtaal is een vorm van meertaligheid en meertaligheid is een natuurlijk en verrijkend gegeven. Een bewust en gedifferentieerd gebruik van dialect en standaardtaal in verschillende situaties impliceert taalrijkdom, veeleer dan taalarmoede: een goede beheersing van de ene taalvariëteit sluit een goede beheersing van de andere niet uit. Dat bleek recent nog uit onderzoek van Nijmeegse taalwetenschappers die vaststelden dat de Nederlandse taalbeheersing van in het dialect opgevoede schoolkinderen in geen enkel opzicht zwakker is dan die van hun in de standaardtaal opgevoede leeftijdsgenootjes¹. Een goede beheersing van de standaardtaal wordt echter wél belemmerd door taalonzekerheid. En taalonzekerheid is vaak het product van afkeuring en onbegrip, in dit geval t.o.v. het dialect.

Een weloverwogen en genuanceerd pleidooi voor tolerantie en attentie

(a) beeldvorming

Dialect en standaardtaal zijn functioneel complementair. Het gebruik van dialect is voornamelijk gebonden aan informele situaties, aan contacten in de nabije omgeving. Formele en publieke situaties en supraregionale communicatie veronderstellen het gebruik van standaardtaal. In grote delen van het Nederlandse taalgebied is de standaardtaal ondertussen al in de huis-, tuin-, en vriendsfeer binnengedrongen, maar dat neemt niet weg dat voor velen het dialect hier nog een vaste en waardevolle stek heeft. De SND onderkent zonder meer het belang van een goede beheersing van de standaardtaal en pleit dan ook niet voor onderwijs van het dialect of voor vrij dialectgebruik in de media. Ze is er echter wel van overtuigd dat

¹ F. van der Slik, G. Driessen en K. de Bot (2000): Thuistaal en taalvaardigheid in het basisonderwijs: een longitudinaal onderzoek. In: *Gamma/TTT-tijdschrift voor taalwetenschap*, 119-144.

langs beide kanalen correcte en goed onderbouwde informatie kan en moet worden verschaft over de functionaliteit van dialecten. Dialectvariatie, dialectverandering, dialectverlies, de verhouding dialect-standaardtaal... het zijn topics waaraan o.m. in het onderwijs en de media meer aandacht besteed zou kunnen/moeten worden. De SND heeft hiermee geen utopisch project van 'dialectredding' voor ogen. Haar pleidooi voor aandacht voor autochtone taalvariëteiten impliceert bovendien zeker geen miskennen van de vele allochtone taalvariëteiten die onze multiculturele samenleving rijk is. Integendeel, ook hier gaat het om vormen van meertaligheid en taalvariatie die in onze maatschappij ingebed zijn en bijzondere aandacht verdienen.

Wel is dit manifest een pleidooi tegen een eenzijdig negatieve appreciatie van dialectgebruik én voor genuanceerde positieve beeldvorming over dialect en taalvariatie in het algemeen.

(b) structurele steun van overheidswege

Er is meer dan ooit behoefte aan structurele financiering van onderzoeksprojecten die een zinvol antwoord bieden op de hierboven geschetste problematiek. De doelstelling van het onderzoek dat we voor ogen hebben is tweeledig:

-Er is een acute nood aan archivering van onze dialecten. Anders dan de standaardtaal zijn de dialecten immers taalsystemen die bijna uitsluitend in gesproken vorm voorkomen. Voor vele dialecten is het stadium van vijf voor twaalf al voorbij. Wat nu niet vastgelegd wordt, is over enkele jaren onherroepelijk en spoorloos verdwenen.

Aan universiteiten en wetenschappelijke instellingen in Nederland en Vlaanderen lopen projecten die een grondige archivering ambiëren, maar de financiering van die projecten gebeurt doorgaans onsystematisch en occasioneel. De beschikbare fondsen worden dankbaar goed besteed, maar het wordt de jongste jaren merkbaar moeilijker om fondsen te werven voor dit type onderzoek. Bij bepaalde instanties is een zekere 'subsidiëringmoetheid' waar te nemen, net nu het geld meer dan nodig is en blijft. We zijn van mening dat hier een belangrijke taak weggelegd is voor de overheid. Er zou aanzienlijk meer geld vrijgemaakt moeten worden voor het inventariseren van het cultuurpatrimonium. De dialecten van ons taalgebied vormen daar een essentieel en waardevol onderdeel van. Niet onbelangrijk hierbij is dat dialectonderzoek op zich ook een maatschappelijk statement is: de dialectgebruikers – velen worden overigens als respondenten bij het onderzoek betrokken – ervaren dat hun dialect erkenning krijgt. Op die manier draagt dialectonderzoek ook indirect bij tot maatschappelijke waardering van dialecten.

-Het archiveren van dialectmateriaal, het onderzoek naar dialectverandering en dialectverlies moet bijdragen tot een juiste evaluatie van de inbedding, relevantie en de emotionele waarde van de dialecten in onze maatschappij, vroeger en nu. Finaal moet dit onderzoek leiden tot breed-maatschappelijke projecten rond taalvariatie en tolerantie t.o.v. taalvariatie. Die projecten vormen meer dan alleen een uitvloeisel van de archiveringsdoelstelling. Ze zijn een doel op zich. Het moderne politieke streven naar een multiculturele en tolerante samenleving heeft immers ook een talige dimensie, die tot op heden kennelijk nog niet onderkend is.

Dr. R. Vandekerckhove, voorzitter
Drs. H. van de Wijngaard, secretaris
Prof.dr. S. Reker
Dr. H. Brok
Lic. V. De Tier
Lic. R. Belemans
Prof.dr. J. Taeldeman
Prof.dr. G.J. de Haan
Prof.dr. H.W.H. Niebaum